

Vrouwenrechten in beweging

Verslag themaweek 14 tot en met 18 februari 2005 te Utrecht

DE UTRECHTSE
M I X
Programma Integratie

Gemeente Utrecht
Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	5
Doelgroepbijeenkomsten	6
Conferentie	13
• Workshops	22
• Forumdiscussie	32
Slotbeschouwing	37
Bijlagen	39
Folder van de programmawEEK 'Vrouwenrechten in beweging'	
Programma van 17 februari 2005 en korte introductie van de gasten	
Lijst van de deelnemers aan de conferentie van 17 februari 2005	
Marokkaanse speech door Fatima Aboumoslim	
Nederlandse vertaling van de Marokkaanse speech	
Overzicht van de wijzigingen in de Marokkaanse familiewet	
Turkse speech door Seyhan Eksioglu	
Nederlandse vertaling en samenvatting van de Turkse speech	
Overzicht van de wijzigingen in het Turks Burgerlijk Wetboek	
Aandacht in de pers	
Samenwerkingspartners	

Inleiding

De Utrechtse MIX - het Programma Integratie van de gemeente Utrecht - organiseerde van 14 tot en met 18 februari 2005 de themawEEK 'Vrouwenrechten in beweging' in het licht van de recente veranderingen in de Turkse en Marokkaanse wetgeving. De nieuwe wetgeving heeft veel invloed op de rechtspositie van vrouwen van Marokkaanse en Turkse origine in Nederland. Allochtone vrouwen behoren tot de doelgroep van de gemeente Utrecht en genieten extra aandacht gezien hun achterstand in de deelname aan de samenleving. Het streven naar een betere positie hangt samen met kennis van de eigen rechten. Er is gekozen voor Marokkaanse en Turkse vrouwen omdat ze een groot deel uitmaken van de allochtone groep in Utrecht en omdat het van belang is dat deze vrouwen op de hoogte zijn van de recente wetwijzigingen in Turkije en Marokko. Op initiatief van wethouder Spekman van Integratie is daarom deze themawEEK georganiseerd.

Daarvoor zijn vrouwenrechtenactivisten uit Marokko en Turkije overgekomen. Zo is de Marokkaanse vrouwenrechtenactiviste Fatima Aboumoslim, kaakchirurg in het dagelijkse leven, in Nederland neergestreken. Mohamed Azzine, rechter en werkzaam bij de Marokkaanse ambassade in Den Haag, maakte ook deel uit van de Marokkaanse delegatie. Hij heeft de Marokkaanse ambtsgenoot en lid van de koninklijke commissie 'Herziening Familierecht' Zhou Al Horr vervangen omdat zij onverhoopt niet kon komen. Uit Turkije zijn de advocate Seyhan Eksioglu en econome Sema Baran overgekomen. Beide vrouwen zijn actief in de Turkse vrouwenorganisatie Ka-der en al dertig jaar betrokken bij de Turkse vrouwenbeweging.

De delegatie lichtte de hele week de veranderingen toe, zowel aan de vrouwen zelf als aan de professionals die met Turkse en Marokkaanse vrouwen te maken hebben. Daarnaast heeft de delegatie veel vragen moeten beantwoorden. De themawEEK kende een breed programma. Daarbij is er voor gekozen om de doelgroep en de professionals apart te benaderen.

Maandag 14 februari 2005

De delegatie bezocht Bureau Inburgering; 's ochtends werd voorlichting gegeven aan de vrouwen, 's middags aan de trajectbegeleiders.

Dinsdag 15 februari 2005

Persconferentie met wethouder Hans Spekman. 's Middags werden informatiebijeenkomsten voor Marokkaanse en Turkse vrouwen gehouden.

Woensdag 16 februari 2005

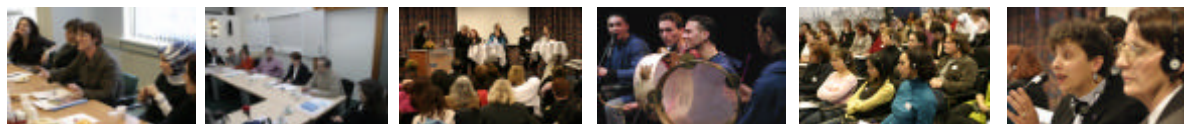
De delegatie bracht werkbezoeken aan een politiebureau, de vrouwenopvang en het stedelijk emancipatie- en expertisecentrum Idea. 's Avonds stond er een culturele informatie-happening voor jongeren, georganiseerd door Chahrazad, op het programma.

Donderdag 17 februari 2005

Conferentie

Vrijdag 18 februari 2005

Netwerklunch met de burgemeester van Utrecht mevrouw Annie Brouwer-Korf.

Het zwaartepunt van de themawEEK lag op de conferentie die op donderdag 17 februari plaatsvond. Deze was bedoeld voor de professionals en vertegenwoordigers van vrouwenorganisaties. Aan het begin van het verslag vindt u uitgebreide reportages van de doelgroepbijeenkomsten, in de vorm gegoten van krantenberichten, vervolgens een uitgebreide weergave van de conferentie die een verdieping bood op het thema van de week. Verder treft u nog fotoreportages aan van de themawEEK.

Als u aanwezig was bij de conferentie op donderdag 17 februari hopen we dat u het prettig vindt om terug te lezen wat u die middag zoal meemaakte en hoorde. Was u er niet bij? Waarschijnlijk kunt u met dit verslag een goede indruk opdoen van de conferentie en kennis nemen van de aanbevelingen. Wellicht vindt u het ook interessant om te lezen hoe de doelgroepbijeenkomsten verliepen en welke vragen er bij de vrouwen leven.

“Hoe meer je weet, hoe kleiner de kans dat je rechten ontnomen worden.”

Marokkaanse en Turkse vrouwen zijn zeer geïnteresseerd in hun rechtspositie. Maar de recente wetswijzigingen zijn relatief onbekend. Er leven daarom ontzettend veel vragen bij de vrouwen; het is niet overdreven om van ‘informatiehonger’ te spreken.

Dat bleek uit de informatiebijeenkomsten die de gemeente Utrecht in het licht van de themaweek ‘Vrouwenrechten in beweging’ organiseerde. Op maandag 14 februari jl. werd voorlichting gegeven aan leerlingen van inburgeringsklassen. Een dag later werden in de Jaarbeurs informatiebijeenkomsten voor Marokkaanse en Turkse vrouwen gehouden, mede georganiseerd door Idea. De recentelijk veranderde wetgeving in Marokko en Turkije stond centraal, nu dit van grote invloed is op de rechtspositie van de vrouwen van Marokkaanse en Turkse herkomst. Dit is vooral het geval bij huwelijk, echtscheiding, erfenis en nalatenschap.

De voorlichtingsbijeenkomsten waren informatief van aard. “We willen vrouwen op hun rechten wijzen, en absoluut niet bepaalde spanningen of scheidingen aanmoedigen”, aldus Isabel Lutz van de Utrechtse MIX (het programma Integratie van de gemeente Utrecht).

De gasten die de Utrechtse MIX had uitgenodigd voor deze themaweek werden gedurende de informatiebijeenkomst bestookt met talloze vragen. De vragen werden in het algemeen gesteld maar sommige hadden betrekking op de eigen situatie of die van familieleden en kennissen. Behalve leerzaam en boeiend waren de informatiebijeenkomsten ook erg emotioneel. De vrouwen toonden zich sceptisch; er is nog veel oud zeer en weinig vertrouwen in het rechtssysteem: “In theorie lijkt het nu goed geregeld, maar hoe pakt het uit in de praktijk?”

De informatiebijeenkomsten boden veel vrouwen de ruimte om zich op de hoogte te stellen van de nieuwe wetgeving.

Maar de bijeenkomsten waren uiteraard niet voldoende om in de enorme informatiebehoefte van alle Marokkaanse en Turkse vrouwen te voorzien. Het verdient daarom sterke aanbeveling om meer van deze informatiebijeenkomsten te organiseren. De gemeente Utrecht heeft nu het voortouw genomen. Nu de informatiebehoefte bij de vrouwen zo groot blijkt en de roep om emancipatie van de moslimvrouw luider is dan ooit, is het zaak dat vrouwenorganisaties, steunfuncties en andere maatschappelijke spelers daarop inspelen. Dit komt de bewustwording van de vrouwen ten goede en zal ongetwijfeld de emancipatie van de moslimvrouw in Nederland stimuleren.

“Marokko moet de kans krijgen om de Mudawwana tot een succes te maken”

Veel Marokkaanse vrouwen namen de info met scepsis tot zich. Er was nog veel oud zeer. Maar dat deed niets af aan hun belangstelling; aan vragen geen gebrek.

Mudawwana

De vrouwenrechtenactiviste Fatima Aboumoslim stelt aan het begin van de bijeenkomst voor Marokkaanse vrouwen dat de gelijkheid tussen man en vrouw verankerd is in de nieuwe familiewetgeving, de zogeheten Mudawwana. Die gelijkheid betreft rechten, plichten en gedeelde verantwoordelijkheid. De vrouwenactiviste gaf uitleg over de meest fundamentele veranderingen in de familiewetgeving. Zo kwamen de veranderingen ten aanzien van verloving, huwelijk, polygamie, echtscheiding, zorgrecht en erfenis aan de orde. De vrouwen toonden zich geïnteresseerd en hun nieuwsgierigheid was duidelijk geprikkeld. Zo bleek toen de vrouwen de gelegenheid kregen om vragen te stellen. Ze vroegen Aboumoslim de oren van het hoofd.

Huwelijkse voorwaarden

Een greep: *Hoe zit het met de vrouwen die getrouwd zijn vóór dat de nieuwe wetgeving, in februari 2004, werd aangenomen, maar geen voorwaarden hebben opgenomen in hun huwelijksakte. Wat zegt de Mudawwana hierover?*

“De vrouw is niet verplicht om voorwaarden te stellen bij het sluiten van de huwelijksovereenkomst. Het is een soort beschermingsconstructie waar de vrouw voor kan kiezen. De enige voorwaarde die toegevoegd kan worden is het beding dat de man geen tweede vrouw mag huwen. Niet alle voorwaarden die je maar wilt kunnen dus in de akte worden opgenomen. Het is wel mogelijk om in overleg met de (aanstaande) echtgenoot de voorwaarden op een extra blad (aansluiting) als overeenkomst bij te sluiten, met tussenkomst van de notaris. Als er geen voorwaarden zijn overeengekomen maar er is sprake van schade en de vrouw wil het huwelijk ontbinden, kan de rechter haar op eigen verzoek laten scheiden van haar man.”

Echtscheiding

Er zijn meisjes die hier getrouwd zijn en om de één of andere reden willen scheiden. Moeten ze dat hier volgens het Nederlandse recht doen of in Marokko een aanvraag indienen?

“Het maakt niet uit waar de echtscheiding wordt aangevraagd. Sinds de nieuwe wetgeving wordt de echtscheiding naar Nederlands recht in Marokko erkend, mits het echtscheidingsvonnis in het Arabisch is vertaald, bij het consulaat is geregistreerd en de echtscheiding op gronden is uitgesproken die niet in strijd zijn met het Marokkaanse scheidingsrecht.”

Er zijn vrouwen hier in Nederland, vooral van de eerste generatie, die samen met hun mannen tijdens het huwelijk eigendom hebben opgebouwd, bijvoorbeeld een huis in Marokko. Wat kunnen ze nu doen om hun rechten op die bezittingen te verwerven?

“Sinds de nieuwe Mudawwana, februari 2004, wordt bij de echtscheiding al het gemeenschappelijke eigendom van het echtpaar onder elkaar in de helft verdeeld.

Maar diegenen die al heel lang getrouwd zijn, bijvoorbeeld sinds 1950. Geldt deze nieuwe wet ook voor hen?

“Zijn ze nu al gescheiden?”

Nee, ze zijn nog getrouwd, maar van plan om te gaan scheiden.

“Als ze nog niet officieel gescheiden zijn dan geldt voor hen de vernieuwde wet. Als ze vóór februari 2004 gescheiden zijn, dan is deze nieuwe wet niet op hen van toepassing.”

Maar ze hebben geen documenten waarmee ze kunnen bewijzen wat er tijdens het huwelijk aan vermogen is opgebouwd.

“Het is nu zo dat de Marokkaanse vrouw na de echtscheiding toch de helft krijgt van wat haar man in bezit heeft, ook al had ze tijdens haar huwelijksleven geen eigen inkomsten.”

Alimentatie

Als ik het goed heb begrepen, spreekt de rechter de echtscheiding pas uit als de hoogte van de alimentatie voor de kinderen is vastgesteld. Maar sommige mannen houden zich niet aan die afspraak.

“Voordat de rechter de echtscheiding uitspreekt, handelt hij de alimentatie voor de kinderen af. De beslissing over de alimentatie wordt binnen een periode van maximaal één maand genomen. Dan pas wordt de echtscheiding uitgesproken. De alimentatie wordt dan maandelijks afgeschreven van de rekening van de man en gestort op een nieuw fonds. Daaruit wordt het bedrag dat de gescheiden vrouw toekomt uitgekeerd. Als de rechter de alimentatiekwesitie niet eerst zou regelen, zou dat fonds leeg blijven!”

Resultaten

U heeft het de hele tijd over de voordelen van de nieuwe Mudawwana, heeft het ook nadelen?

“Ik heb de punten die veranderd zijn doorgenomen; de praktijk zal de voordelen en nadelen van de Mudawwana moeten uitwijzen. Er zijn tot nu toe nog weinig veranderingen in de praktijk toegepast. Bovendien zijn nog niet veel rechters opgeleid. De tijd zal het leren.”

Er worden veel vrouwen in Marokko, vooral in de afgelegen dorpen, benadeeld in hun rechten. Ze worden achtergelaten en hebben geen financiële middelen om achter hun rechten aan te gaan. Is er geen wet die hun rechten beschermt?

“In Marokko worden veel soortgelijke informatiebijeenkomsten georganiseerd. De media besteedt ook veel aandacht aan dit onderwerp. Er zijn vrouwenorganisaties maar

ook vrijwilligers die de Mudawwana hebben bestudeerd en die van de ene plaats naar de andere reizen om voorlichting te geven over de veranderingen in de Mudawwana en om de vrouwen op hun rechten te wijzen. Maar de vrouw moet ook zelf het initiatief nemen en achter haar rechten aan gaan, want die komen haar niet vanzelf aanwaaien.”

Slot

Fatima Debagh, voorzitter van de informatiebijeenkomst, vatte tot slot de belangrijkste veranderingen in de Mudawwana samen die tijdens de vragen aan bod zijn gekomen:

- De echtscheiding kan nu ook op verzoek van de vrouw plaatsvinden. De rechter beslist niet zomaar; hij beoordeelt de redenen van zowel de man als de vrouw op redelijkheid.
- De minimale huwbare leeftijd is verhoogd van 15 naar 18 jaar.
- Er zijn alimentatiefondsen opgericht.

De voorzitter riep de vrouwen op "niet te snel" resultaten te verwachten. De veranderingen zijn best nieuw: “Marokko moet de kans krijgen om de Mudawwana te doen welslagen.” Daar kunnen de vrouwen in Nederland ook aan bijdragen, vindt Debagh. “Dat doe je door kennis op te doen over je rechten en vervolgens voor je rechten op te komen. Wacht niet totdat het te laat is; eis je rechten tijdig op. Je moet zelf het initiatief nemen en zelf achter informatie aangaan door naar dit soort bijeenkomsten te komen, via de tv etc. Hoe meer je weet, hoe kleiner de kans dat je rechten ontnomen worden.”

“Mannen moeten betrokken worden”

Op de informatiebijeenkomst voor de Turkse vrouwen in de Jaarbeurs in Utrecht waren tientallen vrouwen afgekomen. Seyhan Eksioglu, vrouwenrechtenactivist en advocaat, legde de belangrijkste veranderingen in de Turkse wetgeving, voornamelijk in het Burgerlijk Recht, uit. De informatie wekte enorme belangstelling en leidde tot veel vragen. Eksioglu benaderde de vrouwen met veel respect en voorzichtigheid over zaken als erfrecht en alimentatie. Maar ook pijnlijke onderwerpen als huiselijk geweld en eerwraak kwamen ter sprake.

Eksioglu begon de wettelijke verhoging van de huwbare leeftijd voor meisjes van 15 naar 18 jaar toe te lichten. De vrouwenrechtenactiviste riep daarbij de aanwezige vrouwen op om hun dochters pas te laten trouwen als ze op een leeftijd zijn dat ze een eigen inkomen kunnen verwerven. Vanuit de zaal werd hier met instemming op gereageerd. Een spreekster vond dat sommigen zelfs op 18-jarige leeftijd ook nog te jong zijn om in het huwelijksbootje te stappen; ze zijn amper in staat om een huishouden te runnen en eigen inkomen te verwerven. Een andere deelneemster vond dat kinderen eerst een goede opleiding moeten volgen en afronden voordat ze gaan trouwen. “Opleiding is heel belangrijk”, klonk het in de zaal. *Vrouwen die nauwelijks een opleiding hebben genoten zijn vaak niet in staat om op te komen voor hun rechten, wat hebben zij aan die nieuwe wetgeving?*

Eksioglu: “Er worden steeds nieuwe wetten aangenomen, maar er moet ook gezorgd worden dat deze goed worden uitgevoerd. De vrouwenverenigingen spelen daarbij een grote rol. Sinds 1998 zijn er veel voorlichtingsactiviteiten. Aan rechters worden seminars gegeven, in heel Anatolië zijn politiebureaus bezocht. In Turkije doen de vrouwenverenigingen er alles aan om de wetten tot een goede uitvoering te brengen. Maar het belangrijkste is die wetgeving, als die er niet is kun je niets. Het is daarom een goede zaak dat er al zoveel veranderingen zijn doorgevoerd.” Een ander vervolgt: *Het is goed voor de vrouwen dat al die wetten er nu zijn, maar wat doen we met de mannen? Brengen jullie hen ook iets bij?* Eksioglu antwoordt dat dat zeker gebeurt, zo worden ook in cafés voorlichtingsbijeenkomsten gehouden.

De advocate stipt een andere belangrijke wijziging aan: ‘woonplaats’. “De woonplaats van de vrouw is niet langer per definitie dezelfde als die van haar echtgenoot. De wet geeft de gehuwde vrouw de mogelijkheid zich te vestigen waar ze wil. Ze is niet verplicht haar echtgenoot naar elders te volgen. De gezamenlijke woonplaats zou in onderling overleg gekozen moeten worden.”

Alimentatie

Volgens de nieuwe wetgeving heeft de vrouw recht op alimentatie. Een vrouw vraagt of dit geldt voor vrouwen die vanaf nu gaan scheiden of ook voor degenen die al gescheiden zijn. “Vrouwen moeten tijdens de echtscheidingsprocedure een vordering tot alimentatie indienen, danwel binnen één jaar na de echtscheiding. Als een vrouw in Turkije in aanmerking wil komen voor alimentatie moet de man wel inkomen hebben, maar als de man niets heeft zal de rechter een symbolisch bedrag toewijzen.”

Een bekend probleem bij echtscheiding en het verzoek om alimentatie is de bewijsvoering. Als de man niet naar Turkije komt voor de echtscheiding, kan de vrouw het inkomen van de man moeilijk aantonen.

Echtscheiding

Een vrouw zegt dat zij de ervaring heeft dat echtscheidingen die in Nederland zijn uitgesproken in Turkije niet worden erkend en dat daar een nieuwe echtscheidingsprocedure gestart moet worden. “Een echtscheiding die in Nederland is uitgesproken moet in Turkije bekrachtigd worden. Het is dan alleen een kwestie van erkenning van een buitenlands vonnis.”

Een andere vrouw vraagt in hoeverre een man een echtscheidingsprocedure kan verhinderen. "Als het gaat om de erkenning van een buitenlands vonnis, niet. Dit vonnis zal gewoon erkend worden."

Hoe kan een vrouw die in Turkije woont en wiens man in het buitenland verblijft scheiden?

"Zij moet dan in haar woonplaats de echtscheiding aanvragen. Als de man wil scheiden van die vrouw, moet hij naar Turkije om een echtscheidingsprocedure te beginnen."

Echtelijke woning

Ook in het huwelijkse goederenrecht zijn de nodige veranderingen doorgevoerd ten gunste van vrouwen. Huwelijkse voorwaarden kunnen vóór of tijdens het huwelijk worden vastgesteld en beide partners ondertekenen de akte. Bij een huwelijk in gemeenschap van goederen hebben beide partners in geval van echtscheiding recht op de helft, met uitzondering van een aantal zaken zoals persoonlijke goederen. Eksioglu geeft de vrouwen het advies om eigendommen, schulden en dure aankopen ergens op te schrijven en foto's te maken van het goud dat ze op hun huwelijk krijgen, zodat in geval van echtscheiding het nodige aangetoond kan worden.

Geeft een dergelijke houding geen aanleiding tot wantrouwen tussen de partners? Eksioglu vindt van niet: "Je weet van tevoren nooit wat je zal overkomen." Zij heeft in haar praktijk vele schrijnende gevallen meegemaakt.

Bij echtscheiding kan de echtelijke woning toegewezen worden aan de vrouw. Hiervoor moet de woning echter wel geregistreerd staan als 'echtelijke woning'. Als de man tijdens het huwelijk de echtelijke woning wil verkopen moet de vrouw daarvoor toestemming geven.

Een vrouw die voor de tweede keer is getrouwd maar weer gaat scheiden, heeft een woning in Turkije. Zij vraagt of de tweede man ook aanspraak kan maken op die woning.

"Indien er sprake is van een huwelijk in gemeenschap van goederen, dan kan dat."

Wat moet je doen als je geen idee hebt wat je man allemaal voor eigendommen heeft in Turkije? "Bij het Kadaster zijn alle gegevens op te vragen, je moet daarvoor wel de persoonsgegevens overleggen. Ook akten bij notarissen kunnen opgevraagd worden."

Een vrouw vraagt wat er gebeurt bij een echtscheiding van iemand die ruim 25 jaar geleden naar Nederland is gekomen in het kader van gezinshereniging, hier al die jaren heeft gewerkt en inmiddels een woning heeft gekocht. "De waarde van het onroerend goed

wordt vastgesteld en de vrouw heeft recht op een evenredig deel."

Erfenis

Kan je partner zijn deel van een erfenis, na het overlijden van bijvoorbeeld zijn ouders, voor zichzelf houden? "Partners kunnen meedelen in de erfenis van hun schoonouders, tenzij de erflater heeft bepaald dat de erfenis buiten de gemeenschap van goederen van het huwelijk van zijn of haar kind valt. Als men iets wil nalaten aan zijn of haar kleinkind, dan moet dat van tevoren zijn aangegeven."

Geweld

Het familierecht is erop gericht geweld binnen het gezin te voorkomen; lichamelijk geweld is verboden. Een groot probleem is seksueel geweld, hier wordt in het openbaar niet over gesproken. Vroeger werd seksuele gemeenschap binnen het huwelijk gezien als een plicht van de vrouw en een rechter kon een onwillige vrouw dwang opleggen. Nu kan gemeenschap alleen met instemming van de vrouw plaatsvinden. Op verkrachting binnen het huwelijk staat nu ook straf.

Vanuit de zaal klinken instemmende geluiden; er wordt gesteld dat mannen opgevoed moeten worden. Men is het erover eens dat seksuele gemeenschap beide partners gelukkig moet maken.

Een man dwingt zijn vrouw tot prostitutie met de dreiging haar anders naar Turkije te sturen.

Wat kan een vrouw in zo'n geval doen? "Ook al is er wetgeving, het is toch vaak moeilijk je recht te krijgen, zeker als het gaat om seksueel geweld." *Maar hoe vertel je dat de mannen?* "Ook de mannen moeten ervan overtuigd worden dat dergelijk gedrag wettelijk niet is toegestaan. De vrouw kan met haar klacht over geweld naar het politiebureau of naar het Openbaar Ministerie. Het OM vraagt strafvordering en bescherming van het slachtoffer, bijvoorbeeld door een straatverbod. Als de man verslaafd is, kan

zelfs een verbod op drugs- of alcoholgebruik en gedwongen verpleging worden gevorderd.”

Eerwraak

Er zijn ook veranderingen doorgevoerd in het Strafrecht. Eerwraak werd na het familieberaad uitgevoerd door een mannelijk lid van de familie. De vrouw die de eer van de familie zou hebben aangetast en de familie te schande zou hebben gemaakt, werd om het leven gebracht. Daarop stond een gevangenisstraf van zes à zeven jaar, als de dader minderjarig was slechts twee jaar. Nu is er bij eerwraak sprake van moord met voorbedachte rade. Daar staat een levenslange straf op, zonder strafvermindering. Bovendien is niet alleen de dader strafbaar, maar ook de leden van de familieraad die betrokken waren bij het besluit tot eerwraak.

Hoe zit het met meisjes die ontvoerd worden voordat ze de huwbare leeftijd bereiken? “Ook daarvan is de strafvermindering opgeheven. Bovendien is er na ontvoering geen verplichting meer tot huwelijk; de ontvoerder krijgt toch een gevangenisstraf opgelegd.” Er is ook niet langer strafvermindering voor de pleger van een moord op kinderen geboren uit buitenechtelijke relaties.

Slot

Sema Baran, eveneens delegatielid, vindt dat Turkse vrouwen in Nederland strategische

plaatsen in de samenleving innemen omdat ze gemeenteraadslid of Tweede Kamerlid zijn. Zij spreekt van een positieve ontwikkeling, zeker als je bedenkt dat de Turken pas zo'n 30 jaar in Nederland zijn. Zij benadrukt de positieve rol die vrouwenverenigingen vervullen. Het is belangrijk dat vrouwen zich ontwikkelen. “Vrouwen onderdrukken elkaar, moeders zeggen nog steeds tegen hun dochters dat ze naar hun man moeten luisteren. Kinderen worden nog steeds geslagen.”

Vanuit de zaal wordt opgemerkt dat veel Turkse vrouwen hier worden mishandeld. Er zijn wel opvangmogelijkheden, maar deze zijn niet afdoende. Baran roept de vrouwen op geweld niet langer toe te staan en de autoriteiten maar in te laten grijpen. “Vrouwen moeten elkaar juist ondersteunen. Maar het is ook belangrijk dat mannen opgevoed worden.” De tijd was te kort om in te gaan op alle vragen. De dagvoorzitter Vildan Karaoglan sluit de bijeenkomst af, dankt de gastsprekers en merkt op dat de laatste jaren ook in Nederland eerwraak vaker voorkomt. De rechters passen strafvermindering toe omdat het ‘cultureel bepaald’ is. Mannen hebben ook aandacht nodig, en ze roept tot slot de vrouwen op om zoveel mogelijk deel te nemen aan informatiebijeenkomsten en hun bijdrage te leveren.

Woensdagavond 16 februari 2005

's Avonds stond in Rasa een informatie-happening voor jongeren op het programma. De opkomst was groot en de organisatie lag in handen van jongerenorganisatie Chahrazad, ondersteund door de Utrechtse MIX.

Tussen de speeches en vragenronde's door, werd de informatieavond voor jongeren opgeluisterd met traditionele Marokkaanse muziek.

Een sketch van de Marokkaanse cabaretière Soundus zorgde ook voor luchtigheid.

Conferentie

Intro

Op donderdag 17 februari 2005 werd de conferentie in het kader van de themawEEK 'Vrouwenrechten in beweging' gehouden in de Jaarbeurs in Utrecht. Het thema van de week was de (rechts)positie van allochtone vrouwen in Nederland. Deze is in gevallen zoals huwelijk, echtscheiding, erfenis en nalatenschap sterk afhankelijk van wetgeving in de landen van herkomst. In Marokko en Turkije zijn de laatste jaren belangrijke veranderingen in onder andere het familie- en strafrecht doorgevoerd. Vrouwenorganisaties in Marokko en Turkije hebben een grote rol gespeeld bij de totstandkoming van deze wetwijzigingen. Tijdens de conferentie werd dit thema verder uitgediept. De veranderende rechten van Marokkaanse en Turkse vrouwen in relatie tot hun (rechts)positie en emancipatie stonden centraal.

De conferentie trok een volle zaal in de Jaarbeurs.

De conferentie vond plaats volgens dit programma:

- Opening door Hans Spekman, wethouder Integratie van de gemeente Utrecht
- Presentatie door buitenlandse deskundigen van de belangrijkste veranderingen in het recht in Marokko en Turkije
- Workshops
 - huiselijk geweld
 - man-vrouwverhoudingen in het Turkse en Marokkaanse gezin
 - de rol van vrouwenorganisaties bij het lobbyen voor en implementeren van veranderingen in de familiewetgeving
- Forumdiscussie onder leiding van Paul Rosenmöller, voorzitter van PaVEM (commissie Participatie van Vrouwen uit Etnische Minderheidsgroepen)

De conferentie was een boeiende en inspirerende bijeenkomst. Het succes heeft mede gelegen in de spectaculair grote opkomst van voornamelijk vrouwen en hun enthousiaste deelname. De opkomst was zo groot dat een grotere zaal gehuurd moest worden om alle ruim 200 aanwezigen van een comfortabele zitplaats en een head set voor de simultane vertaling te voorzien. Vrouwen van verschillende pluimage gaven *acte de présence*; zo waren diverse professionals, vertegenwoordigers van vrouwenorganisaties en jonge hoogopgeleide vrouwen in groten getale gekomen. Maar ook een handjevol huisvrouwen van de eerste en tweede generatie bezocht de conferentie omdat hun interesse was gewekt tijdens voorlichtingsbijeenkomsten eerder deze themawEEK.

Dankzij simultane vertaling kon iedereen de conferentie goed volgen.

Er werd ruimschoots aan de verwachting voldaan. Zo was er veel aandacht voor de veranderingen in de wetgeving en de gevolgen voor de positie van Marokkaanse en Turkse vrouwen en meisjes in Nederland. Ook kwamen de emancipatieprocessen die voorafgingen aan de wetwijzigingen en de rol van de vrouwenbeweging veelvuldig aan de orde. Ongetwijfeld heeft dit de vrouwen te lande gestimuleerd om hun eigen positie onder de loep te nemen, zich te organiseren en te emanciperen.

De wethouder

De Utrechtse wethouder Hans Spekman hield de openingstoespraak. Daarbij heette hij de gasten welkom en sprak hij zijn lof uit voor de professionals die zich inzetten voor een betere positie van vrouwen. Daarmee bedoelde hij behalve het gros in de zaal, ook de speciale gasten. Zij verrichtten tenslotte het baanbrekende werk dat vooraf ging aan de vrouwvriendelijke veranderingen in de Marokkaanse en Turkse wetgeving. Zo zei hij: "Ik ben er heel erg trots op dat er mensen zijn die nog steeds voorvechters zijn voor rechten van mensen die het moeilijker hebben, waar ze ook leven. Dat zijn onze gasten bij uitstek. Zij hebben in Marokko en Turkije op sommige punten al meer bereikt dan vrouwen in Nederland zich realiseren."

Daarnaast toonde de wethouder zich begaan met het lot van onderdrukte vrouwen: "Ik ben geraakt door die vrouw die op mijn spreekuur komt met tranen in de ogen, die misbruikt en verkracht wordt door haar man. Zij is de vierde vrouw van die man. Maar zij durft niets te ondernemen omdat zij geen verblijfsvergunning heeft en dan niet opgevangen kan worden."

De wethouder licht het initiatief tot deze week toe en onderstreept het belang dat vrouwen hun rechten kennen, hier tijdens het persgesprek op dinsdag 15 februari.

En zo zijn er, volgens de wethouder, heel veel vrouwen en meisjes die niet de positie hebben en de kansen krijgen die ze verdienen. Voor dit soort vrouwen lost de politieke discussie in Den Haag over de vrouwenstrijd en de emancipatie van de moslimvrouw niet veel op, vindt Spekman. "De discussie wordt gedomineerd door het geloof. Terwijl de omgang tussen man en vrouw vooral cultureel bepaald is", denkt de wethouder. "Ik ken een boer in Brabant, die nog steeds spreekt van mensen en vrouwen." Vrouwen die willen emanciperen hoeven van de wethouder hun geloof dus niet op te geven. Maar bewust worden van hun rechten is daarentegen een randvoorwaarde. "Ik ben ervan overtuigd dat, als het gaat om de strijd van vrouwen, we juist veel meer moeten investeren in weten wat je recht is en als dat recht niet voldoende is, je meer recht moet halen." Daarom vindt de wethouder het initiatief tot deze week van essentieel belang. "Ik vind het belangrijk om eens nuchter na te gaan welke rechten er nu eigenlijk zijn." Die rechten zouden het uitgangspunt moeten zijn, hield de wethouder het publiek voor. Deze themaweek is er dan ook op gericht vrouwen bewust te maken van hun rechten. De volgende stap is dan dat vrouwen daadwerkelijk van die rechten gebruik kunnen maken. De gemeente wil dat graag stimuleren. "Maar het is een opgave voor ons allemaal. Het mag daarom niet alleen bij vandaag of bij deze themaweek blijven. We moeten ervoor blijven strijden dat vrouwen niet alleen hun rechten kennen maar die ook krijgen!"

Humor!

Funda Müjde, die de conferentie vakkundig en inspirerend leidde, voerde vervolgens een sketch op over een tante in Turkije die scheiden wil maar met de dilemma's van dien zit. Vervolgens zong Funda Müjde een lied dat aan toepasselijkheid niets te wensen overliet. Een greep:

“Importbruid, Maxima, Maxima, Maxima.
Maxima heeft een zware taak, hiervoor krijgt ze een miljoen,
Fatima moet het als bruid met een geit en een armband doen.
Maxima krijgt in een gouden koets haar Holland-rondleiding.
Fatima is nog steeds bezig met haar inburgering.
Maxima heeft een knappe vent, hij lijkt de prins op het witte paard.
Fatima verweert zich niet wanneer Mohammed haar pedagogisch slaat.
Importbruid, Maxima, Fatima, Maxima.”

Als een vrouw in Turkije wil scheiden en daarbij de schoen gebruikt, hoeft ze het verzoek niet nader te motiveren. De rechter weet dan genoeg, zo leerde deze sketch.

Funda zingt uit volle borst...

Dit luchtige programmaonderdeel luidde zwaardere kost in: de wetswijzigingen van de straf- en familiewetgeving van Marokko en Turkije.

De delegatie aan zet

De Marokkaanse en Turkse delegatieleden gaven in eigen taal hoopvolle uiteenzettingen van de wijzigingen in de wetgeving van Marokko en Turkije. De Marokkaanse delegatie ging voor. De vrouwenrechtenactiviste Fatima Aboumoslim ging in op algemene wijzigingen en Mohammed Azzine vulde haar verhaal aan met concrete voorbeelden. Aboumoslim schetste het kader waarin de veranderingen in het familierecht tot stand zijn gekomen.

De delegatieleden verschaften de aanwezigen uitgebreide informatie over de recente veranderingen in de wetgeving.

Volgens de vrouwenrechtenactiviste zijn de veranderingen te danken aan de welwillendheid van de Marokkaanse koning Mohammed de Zesde en de strijd van maatschappelijke krachten zoals de vrouwenbeweging. De familiewetgeving is bovendien niet uitsluitend in het belang van de vrouw aangepast, maar ziet uitdrukkelijk toe op evenwichtige verhoudingen in het gezin. “De familiewet behoedt de rechten van vrouw en kind in de schoot van het gezin. Daardoor zijn de relaties tussen de gezinsleden in een nieuw en baanbrekend kader gezet, met waarborging van de rechten van alle leden ervan: de vrouw, de man en de kinderen.”

Gezien de tijdsgeest en de democratische aspiraties van Marokko, waren de aanpassingen onvermijdelijk, licht Aboumoslim toe. “Ieder lid van de samenleving moet civiele en politieke rechten genieten. Anders zou ons land niet in staat zijn zich aan te sluiten bij het konvooi van landen dat zich ontwikkeld heeft dankzij het tijdperk van moderniteit en vooruitgang.”

Toch is de nieuwe familiewet onderscheidend en uniek in zijn soort in de Arabische, islamitische wereld: “De wet slaat namelijk een brug tussen de principes van de islamitische wetgeving, sharia, en de regelgeving die nodig is voor beschaving, ontwikkeling en maatschappelijke vooruitgang.”

Na meer van deze algemene politiek-filosofische bespiegelingen, ging de vrouwenrechtenactiviste in op concrete onderdelen van de nieuwe familiewet.

- Ten aanzien van het huwelijk:
 - De familiewet legt het huwelijk vast in een nieuwe definitie. Daaruit blijkt dat het gezin niet meer onder leiding van de man valt, maar onder gezamenlijke verantwoordelijkheid van beide echtgenoten staat.
 - De man en vrouw hebben in het huwelijk jegens elkaar gelijke rechten en plichten: de plicht tot gehoorzaamheid (ta' a) van de vrouw aan de man is vervallen.
 - De huwbare leeftijd voor man en vrouw is 18 jaar; de rechter kan vrijstelling verlenen. Voorheen was de huwelijksleeftijd voor de man 18 jaar en voor de vrouw 15 jaar.
 - De huwelijksvoogdij is in de nieuwe familiewetgeving uitgelegd als “een recht van de vrouw, welke door de meerderjarige vrouw naar eigen keuze en belang wordt uitgeoefend.” Vrouwen kunnen dus zelf bepalen met wie ze al of niet in het huwelijksbootje stappen en kunnen voortaan zonder tussenkomst van een huwelijksvoogd trouwen.
 - De huwelijksakte is onderworpen aan vormvereisten. Mede hierdoor moet van meet af aan zoveel mogelijk overeenstemming worden bereikt over punten die later een struikelblok zouden kunnen vormen.

- Bij polygamie:
 - De familiewet verbiedt polygamie niet, maar ontmoedigt deze praktijk wel. Zo worden aan veelwijverij in de nieuwe wetgeving allerlei voorwaarden gesteld en beperkingen opgelegd. In uitzonderlijke en uiterst noodzakelijke gevallen is polygamie toegestaan, maar met instemming van de eerste en eventueel andere echtgenotes. De rechter moet dan beoordelen of zich bijzondere omstandigheden voordoen die een tweede echtgenote rechtvaardigen en of de echtgenoot twee gezinnen kan onderhouden.
 - De eerste echtgenote kan in de huwelijksakte laten opnemen dat er geen tweede huwelijk gesloten mag worden zonder ontbinding van het eerste huwelijk. Als dit toch gebeurt, kan op grond van die bepaling het tweede huwelijk ontbonden worden.

Fatima Aboumoslim aan het woord.

- In geval van verstoting en echtscheiding:
 - De familiewet beschouwt de verstoting als de laatste oplossing voor ernstige problemen binnen het huwelijk. Voorafgaand aan elke echtscheiding, doet de rechter een verzoeningspoging. Als dat niet slaagt, kan de man een echtscheidingsprocedure instellen. De man kan dus niet meer zoals voorheen zonder tussenkomst en toets van de rechter, van de vrouw scheiden. De vrouw kan tegenwoordig ook een echtscheiding aanvragen.
 - Voor het overige, omvat de nieuwe familiewet regels omtrent de echtscheiding die de aanwezigheid van beide partijen waarborgt; de rechter hoort beiden. Het kwam voorheen vaak voor dat de man zijn vrouw verstootte zonder dat de rechter haar had gehoord. In sommige gevallen was de vrouw ook niet op de hoogte van de voorgenomen verstoting.
 - Als echtgenoten in overeenstemming en goed overleg willen scheiden, kunnen ze hun huwelijk laten ontbinden door een overeenkomst die goedgekeurd moet worden door de rechter.
 - De meest spectaculaire verandering in het scheidingsrecht is de nieuwe scheidingsgrond duurzame ontwrichting. Elk van beide echtgenoten kan de rechter om echtscheiding verzoeken op grond van duurzame ontwrichting. De rechter moet dan binnen zes maanden beslissen. De verwachting is dat met de komst van deze nieuwe scheidingsgrond echtscheidingen uitgesproken door de Nederlandse rechter, probleemloos erkend kunnen worden. Voorheen was dit niet het geval omdat deze scheidingsgrond geen deel uitmaakte van het Marokkaanse scheidingsrecht. Het ziet er naar uit dat honderden Nederlandse echtscheidingen die onder de oude wet niet erkend konden worden, nu alsnog worden erkend omdat de nieuwe regel ook geldt voor scheidingen van vóór 2004.
 - Na de echtscheiding komt het verzorgingsrecht in de eerste plaats toe aan de moeder, dan aan de vader en vervolgens aan andere familieleden. Trouwt de moeder met iemand die geen familie van haar kinderen is, dan behoudt zij het verzorgingsrecht minstens totdat het kind zeven jaar is en als de vader dan niet binnen één jaar de verzorging opeist, ook daarna. Dit is een opzienbarende ontwikkeling! De moeder verliest niet meer bij het hertrouwen het recht op verzorging van kleine kinderen en de vader heeft slechts een jaar om de verzorging te vragen. De moeder verliest het verzorgingsrecht dus niet meer van rechtswege.

- De wet streeft er in het algemeen naar te voorzien in alle noodzakelijke voorwaarden en waarborgen om elke willekeur en elk onrecht op te heffen, evenals schending van de bepalingen en verplichtingen die rusten op de schouders van elk van beide echtgenoten.
- Ten aanzien van de rechten van het kind:
 - De familiewet telt een reeks bepalingen om de rechten van het kind te beschermen en om een goede opvoeding te waarborgen. Zo is het recht op onderhoud, huisvesting, verzorging en afstamming, zowel gedurende het huwelijk als bij echtscheiding, in de nieuwe familiewet verankerd.
- In het geval van migrantenaangelegenheden:
 - De familiewet behandelt aangelegenheden van Marokkaanse migranten in veel artikelen om de problemen als gevolg van dualisme tussen de wetten van het land van herkomst en de wetten van het land van vestiging te verlichten. Zo zijn bijvoorbeeld veel bijzondere procedures over de huwelijksakte en echtscheiding ingevoerd.

Na de uiteenzetting van Aboumoslim en Azzine, was de Turkse advocate Seyhan Eksioglu aan de beurt. Zij lichtte de nieuwe situatie en de belangrijkste juridische ontwikkelingen toe.

“In de Turkse Grondwet en het Turkse Burgerlijke Wetboek is de gelijkheid van man en vrouw vastgelegd. In vergelijking met de vrouwen in de omringende islamitische landen waar de islamitische wet (sharia) wordt gehanteerd, is de Turkse vrouw op sociaal en juridisch gebied verder in ontwikkeling. De Turkse vrouw mag zich hiermee gelukkig prijzen.” Hoewel de gelijkheid wettelijk bepaald is, komt dat in sommige gebieden in Turkije niet tot uitdrukking in de praktijk. “De vrouwen in de steden en in West-Anatolië zijn individualistischer geworden. Maar de vrouwen uit Oost- en Zuidoost-Anatolië houden vast aan bepaalde tradities en gebruiken. Dat vormt een obstakel om de gelijkheid in praktijk te brengen.” De Turkse vrouwenbeweging zet zich daarom in om alle vrouwen in Turkije te stimuleren mee te doen aan de maatschappij en gelijk te worden behandeld.

“Nadat het nieuwe Turkse Burgerlijke Wetboek van kracht is geworden, heeft de Turkse vrouw die in de stad woont of werkt, rechten gekregen die te vergelijken zijn met die van de Europese vrouw.” Maar de uitvoering vertoont gebreken. Vooral in Oost- en Zuidoost-Anatolië is het verschil tussen theorie en praktijk groot.

Seyhan Eksioglu spreekt het publiek toe.

“Ons streven is nu dat de wettelijke gelijkheid tussen man en vrouw in het hele land zonder enig gebrek toegepast gaat worden. In de gelijkheid tussen man en vrouw, is de grootste belemmering die op politiek gebied. Vrouwen worden slechts voor 4,6% vertegenwoordigd in het parlement. In de lokale politiek is dit met 0,1% nog lager. De vrouwenrechtenactiviste zegt dan ook dat de politieke partijen en de kieswet zeker veranderd moeten worden. “Voor nu is het verheugend dat er actieve zelforganisaties zijn die bestaan uit bewuste individuen die bereid zijn zich in te zetten voor andere vrouwen.”

Vervolgens ging de advocate in op de belangrijkste ontwikkelingen:

- Zo kunnen vrouwen in geval van mishandeling tegenwoordig een medisch rapport laten opmaken van het letsel. Daarmee kan het slachtoffer de echtgenoot strafrechtelijk laten vervolgen wegens mishandeling. Zij zou ook een echtscheidingsprocedure kunnen instellen. Daarbij kan al in het beginstadium voorlopige alimentatie worden vastgesteld en kan de geweldpleger, middels een straatverbod, uit de omgeving van het slachtoffer geweerd worden.
- In de nieuwe strafwet is de lichamelijke en geestelijke integriteit van de vrouw vastgelegd. Voorheen konden de echtgenoot en familie over de vrouw beschikken. Daarom gold eerwraak als een zogenaamd geprivilegieerd misdrijf en kwam de dader er vaak met zeven jaar gevangenisstraf vanaf. Tegenwoordig wordt eerwraak aangemerkt als een gekwalificeerde moord waar vanzelfsprekend hoge straffen op staan. Familieleden die een rol hebben gespeeld bij de eerwraak, worden medeplichtig geacht en komen in aanmerking voor dezelfde straf die de dader opgelegd krijgt. Het familieberaad dat gehouden wordt om de eerwraakactie te bespreken en te plannen, is dan ook op grond van de nieuwe wetgeving volstrekt verboden.
- Er wordt in de nieuwe strafwetgeving niet langer onderscheid gemaakt tussen ongehuwde meisjes, gehuwde vrouwen, weduwen en gescheiden vrouwen in gevallen van seksueel geweld en allerlei misdrijven. Zo werd voordien strafvermindering toegepast als een baby die buiten het huwelijk om was geboren om het leven was gebracht. De burgerlijke staat is ook irrelevant als het gaat om aanranding of verkrachting; gemeenschap tegen de wil van een vrouw, al dan niet binnen het huwelijk, wordt aangemerkt als verkrachting.
- Geslachtsgemeenschap met minderjarigen tussen de 15 en 18 jaar is een klachtdelict geworden. Als het leeftijdsverschil tussen man en vrouw echter groter is dan vier jaar, wordt ongeacht de instemming van de minderjarige, vervolging ingesteld.
- Er mag geen maagdelijkheidstest meer worden gedaan zonder uitdrukkelijke toestemming van de vrouw om wie het gaat.

Vraag maar raak...

Dankzij simultane vertaling, kon iedereen de presentaties goed volgen. Het overwegend vrouwelijke publiek luisterde geboeid en verwachtingsvol. Na afloop van de presentaties was er ruimte voor vragen vanuit de zaal. Bij veel vrouwen speelde de gedachte “eerst zien, dan geloven”. Sommige vrouwen staken hun scepsis niet onder stoelen of banken. “Erkent de Marokkaanse overheid een echtscheiding uitgesproken door de Nederlandse rechter werkelijk?”

“Zeker”, antwoordt de rechter, in een poging de vrouw gerust te stellen. “Echtscheidingen in Nederland vinden meestal plaats op grond van duurzame ontwrichting. Deze scheidingsgrond is nu ook in het Marokkaanse scheidingsrecht opgenomen. U kunt er dus van op aan dat Nederlandse echtscheidingen voortaan worden erkend.”

Een andere vrouw vervolgt: “Maar wat als een man een echtscheidingsprocedure frustreert en niet van zijn vrouw wil scheiden?” Volgens de rechter is dat niet langer aan de orde: “Het is niet aan de man, maar aan de rechter om de echtscheiding uit te spreken”, luidt het uitsluitsel.

Maar verreweg de meeste vragen getuigden van een grote belangstelling en nieuwsgierigheid bij de professionals en de Marokkaanse en Turkse vrouwen. Een greep: “Wanneer wordt de nieuwe wetgeving geïmplementeerd?” - “Sinds wanneer is het nieuwe recht van toepassing? Wanneer moeten de huwelijken gesloten zijn?” - “Voor wie geldt het Marokkaanse familierecht; kunnen buitenlandse vrouwen die met Marokkanen zijn getrouwd ook rechten ontleen aan de nieuwe familiewetgeving?” – “Zou Marokko openstaan voor een bilateraal verdrag met Nederland, waarin de rechten van vrouwen worden vastgelegd?”

De ruimte voor vragen werd volop benut.

Ook legden mensen uit het publiek schrijnende gevallen voor aan de delegatieleden. Een maatschappelijk werker uit Utrecht: “Een gescheiden vrouw mag haar kinderen in Marokko niet zien door toedoen van haar ex-man. Al zestien jaar niet. Kan dat gewoon, ook sinds de nieuwe wetgeving?”

De implementatie van de wetgeving kwam dankzij de interactie met het publiek prominent aan de orde. Zo vertelde de Turkse advocate Seyhan Eksioglu dat de nieuwe wetgeving in de praktijk nog niet volledig tot haar recht komt. Dat is op zich niet verwonderlijk, vindt de advocate, aangezien de wetgeving in rap tempo op veel punten ingrijpend is veranderd. “Het is dus nog niet helemaal perfect. Maar we houden de vinger aan de pols. Er worden volop trainingen gegeven aan rechters en politiemedewerkers. Ook zijn bijvoorbeeld bij de politie richtlijnen opgesteld zodat de medewerkers weten wat ze kunnen doen als een vrouw zich meldt met een klacht over mishandeling.”

Het Marokkaanse delegatielid Fatima Aboumoslim liet weten dat het Marokkaanse recht al van kracht is. “Vrouwen die na oktober 2002 zijn getrouwd kunnen in elk geval een beroep doen op de nieuwe wetgeving. Voor de huwelijken die daarvoor zijn gesloten komt er mogelijk een overgangsregeling.”

Workshops

Na de presentaties en de vragen vanuit het publiek, verspreidden de aanwezigen zich over de drie workshops: de man-vrouw verhoudingen in het Marokkaanse en Turkse gezin, huiselijk geweld en de rol van vrouwenorganisaties bij het lobbyen voor en implementeren van veranderingen in de familiewetgeving. De opzet verschilde per werkgroep. Wat alle workshops in ieder geval gemeen hadden was de enthousiaste inbreng van deelnemers en de grote betrokkenheid bij de emancipatie van de Marokkaanse en Turkse vrouw.

Ondanks het feit dat iedere workshop ruim 70 deelnemers telde, leverden de workshops dankzij de verschillende gezichtspunten veel discussie, aanknopingspunten en aanbevelingen op.

Het succes van de conferentie heeft mede gelegen in de enthousiaste deelname van de aanwezigen.

I. Man-vrouw verhoudingen in het Marokkaanse en Turkse gezin

In deze workshop konden veel deelnemers onder leiding van Malica al Fahmi, van het Bureau Maatschappelijke Ontwikkeling (BMO), hun eerste indrukken en gedachten uitspreken naar aanleiding van de algemene informatie over het nieuwe familierecht in Marokko en Turkije. De meeste deelnemers werken met mensen uit de doelgroep en konden daarom hun vragen en ervaringen delen en tevens leren van aangedragen adviezen. Centraal stond de betekenis van het nieuwe familierecht voor Marokkanen en Turken in Nederland. Het 'juridische' recht is weliswaar veranderd, maar hoe veranderen de vrouwen in Nederland zichzelf en hun omgeving mee? Aan de hand van drie thema's kwamen deze en andere vragen aan de orde:

1. man-vrouw communicatie in het emancipatieproces; overbodig of wenselijk?
2. geloof en emancipatie
3. welke ondersteuning van welzijnsinstellingen is wenselijk?

De workshopvoorzitter luistert aandachtig naar de inbreng van een deelnemer.

Man-vrouw communicatie in het emancipatieproces; overbodig of wenselijk?

Bij het eerste thema kwam de dialoog aan de orde. Op welke manier zouden mannen en vrouwen onderling de dialoog aan moeten gaan over de veranderingen? Moeten mannen ook betrokken worden bij de emancipatie, of is het nuttiger vrouwen apart te benaderen?

De opvattingen hierover liepen uiteen. Een eenduidig antwoord op deze vragen bleef dan ook uit. Sommige vrouwen kwamen ervoor uit dat ze niet graag samen met mannen aan activiteiten zoals trainingen deelnemen. Dit is uit cultureel oogpunt ongebruikelijk, zo werd aangegeven. Anderen zien in deze veranderingen juist hun kans schoon om het taboe tussen mannen en vrouwen te doorbreken en vinden dat mannen absoluut betrokken moeten worden bij het emancipatieproces. Sterker nog, het Marokkaanse en Turkse gezin zou als geheel moeten emanciperen, de kinderen inclusief.

Om ook de man te kunnen betrekken bij de emancipatie van de vrouw, moet zij zich bewust zijn van haar keuzes. Als een vrouw sterk is en haar keuzes met argumenten kan onderbouwen, kan ze de dialoog aangaan met haar man, haar vader en de rest van haar omgeving.

Om de vrouw bewust en sterk te maken of te laten blijven, heeft ze de steun van andere vrouwen uit de gemeenschap nodig. Daarom zouden vrouwen solidair moeten zijn en elkaar moeten helpen bij hun emancipatie zodat zij de mannen kunnen laten mee-emanciperen. Dat is een randvoorwaarde voor hun eigen emancipatie.

Conclusie en aanbeveling

Mannenemancipatie zou hand in hand moeten gaan met de emancipatie van vrouwen. Daarom moet de man betrokken worden bij de ontwikkelingen die de vrouw doormaakt. Daarbij hoort dat de man geen informatie ontzegd wordt en men communicatie in het algemeen niet uit de weg moet gaan.

Anders zou de man niet de mogelijkheid krijgen om te veranderen terwijl zijn deelname aan het emancipatieproces juist onontbeerlijk is.

Geloof en Emancipatie

Het tweede thema dat in deze workshop aan bod kwam, spitste zich toe op het geloof in relatie tot het emancipatiestreven: in hoeverre kan het islamitische geloof al dan niet betrokken worden bij het emancipatiestreven van de vrouw? Hoe verhouden geloof en emancipatie zich tot elkaar? Staan ze haaks op elkaar of ondersteunen ze elkaar juist?

Dankzij de enthousiaste deelnemers en hun reacties, werd al snel duidelijk dat deze twee onderwerpen nauw samenhangen en eigenlijk niet los van elkaar gezien kunnen worden.

Omdat het geloof voor de vrouwen heel belangrijk en bepalend is voor hun leven, kan het geloof niet genegeerd worden of in elk geval niet buiten het emancipatiestreven gesloten worden. Sterker nog, het geloof zou een hele actieve en legitimerende rol kunnen spelen in het licht van het emancipatiestreven. Veel deelnemers vonden dat de 'geloofserfenis' benut moet worden om vrouwen te prikkelen zich te ontplooien, bijeenkomsten te bezoeken en mee te doen aan activiteiten. Zo legitimeert het geloof als het ware het emancipatiestreven van vrouwen. Door deze rol kunnen bepaalde veranderingen die cultureel ongebruikelijk zijn, toch acceptabel worden en veel vrouwen overtuigen van het belang van participatie en emancipatie.

Conclusie en aanbeveling

Het geloof vormt geen belemmering voor emancipatie, maar biedt juist meer mogelijkheden. Zo kunnen vrouwen tot emancipatie gestimuleerd worden door op een zinvolle manier gebruik te maken van het geloof. De mogelijkheden van de eigen cultuur, de Nederlandse samenleving én het geloof vormen samen een krachtig instrument om het emancipatiestreven te ondersteunen en moeten daarom zo goed mogelijk benut worden.

Welke ondersteuning door welzijnsinstanties is gewenst?

Bij dit thema kwam de rol van welzijnsinstanties aan de orde. Als vrouwen uit de doelgroep eenmaal geïnformeerd zijn over het nieuwe familierecht, zullen zij zich (moeten kunnen) wenden tot welzijnsinstanties. Hoe kunnen deze instanties de vrouwen zo goed mogelijk begeleiden en adviseren in hun veranderingsproces?

Unaniem kwam naar voren dat de instanties over voldoende en toereikende deskundigheid behoren te beschikken, zodat de vrouwen die hulp nodig hebben daadwerkelijk en adequaat ondersteund kunnen worden. Deze deskundigheid omvat bijvoorbeeld communicatie in de taal die de vrouwen beheersen, kennis van de culturele achtergrond van de vrouwen en kennis van de mogelijkheden tot doorverwijzing. Om deze deskundigheid te verwerven, moeten de instanties werken met multiculturele teams. Dankzij deze teams kan relevante kennis gemakkelijk worden uitgewisseld en overgedragen. Dit betekent niet dat elke medewerker een duizendpoot moet worden, maar dat op de juiste manier gebruik moet worden gemaakt van de expertise bij bestaande partnerorganisaties. "Men hoeft niet keer op keer het wiel uit te vinden door in elke wijk weer nieuw beleid uit te zetten." Er zijn genoeg collega-organisaties die vanwege vergelijkbare ervaringen raad weten met de problemen die een bepaalde instelling moet proberen op te lossen. Collega-organisaties kunnen meestal ook voorzien in de expertise die binnen de eigen organisatie ontbreekt. Een betere en efficiënte samenwerking tussen organisaties onderling is daarom geboden.

Conclusie en aanbeveling

De hulpverlening sluit niet altijd goed aan bij de hulpvraag van Marokkaanse en Turkse vrouwen. Velen voelen zich niet begrepen. Nieuwsgierigheid, meer en merkbare betrokkenheid aan de kant van de hulpverlener kan dat gevoel meestal doen verminderen. Professionals moeten investeren in hun kennis, deze toepassen en vrouwen het gevoel geven dat ze begrepen worden. Ook verdient het aanbeveling mensen uit de doelgroep in dienst te nemen. Dit neemt echter niet weg dat autochtone medewerkers zich moeten verdiepen in de allochtone vrouw, haar achtergronden, omstandigheden en wat ze belangrijk vindt, zodat ze ook raad weten met de hulpvraag van Turkse en Marokkaanse

vrouwen. Het mag niet zo zijn dat bij het wegvallen van een Marokkaanse of Turkse professional de Nederlandse collega niets kan betekenen.

Tot slot werd de vraag gesteld hoe de vrouwen 'achter de voordeur' bereikt kunnen worden. Dit kon vanwege de beperkte tijdsduur van de workshop niet uitgebreid besproken worden, maar als mogelijke kanalen werden sleutelfiguren, scholen en meertalige media genoemd.

Met deze aanknopingspunten was de workshop tot een einde gekomen. Hoewel een uur te kort was om de ideeën van ruim 70 deelnemers te kunnen bespreken, was er toch volop ruimte om uiteenlopende opvattingen en oplossingen ter sprake te brengen. "Nu is het aan ons om de vrouwenrechten in beweging de goede richting op te laten gaan", luidde de algemene conclusie van deze workshop.

II. Rol van vrouwenorganisaties bij het lobbyen voor en implementeren van wetgeving

In deze workshop stond de rol van de vrouwenorganisaties bij de veranderingen in de wetgeving centraal. De processen voorafgaand aan de wetwijzigingen en de rol die de vrouwenbeweging daarbij speelde, zijn aan de hand van vijf stappen aan de orde gekomen.

1. Hoe krijg je iets op de agenda?
2. Voorstellen ontwikkelen en ervoor zorgen dat ze op de juiste plek terecht komen
3. Er moet gelobbyd worden bij parlementsleden, voornamelijk mannen dus.
4. Yes! De wetten zijn gewijzigd. Maar hoe breng je dat onder de aandacht van de vrouwen?
5. De wetwijzigingen zijn zo langzamerhand bekend geworden. Maar worden ze ook nageleefd?

Om praktische redenen beperkte de workshop zich tot de Turkse vrouwenbeweging en de processen in Turkije die vooraf gingen aan de veranderingen in de Turkse wetgeving. De Turkse delegatieleden Seyhan Eksioglu en Sema Baran lichtten beurtelings bij iedere stap hun rol toe. Beide vrouwen zijn actief in de Turkse vrouwenorganisatie Ka-der en al dertig jaar betrokken bij de Turkse vrouwenbeweging.

De deelnemers volgen de workshop aandachtig.

Stap 1

Lisette Dekker van het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) zat de workshop voor en leidde de eerste stap in: "Vrouwen en vrouwenorganisaties vinden dat er iets moet veranderen. Maar nu moet je dat nog op de politieke agenda zien te krijgen. Wat moet je daar voor doen?"

Bij het bespreken van deze eerste stap kwam naar voren dat het de Turkse vrouwenbeweging bepaald niet meeviel om de politieke agenda te beïnvloeden. "Het heeft 20 jaar geduurd voordat de politiek ons serieus nam", vertelt Seyhan Eksioglu. "Al in 1966 vond men dat de Turkse regelgeving moest veranderen. Ik studeerde toen nog. De vrouwenverenigingen waren het daarover eens maar hadden nog nooit gezamenlijk actie ondernomen. In 1986 hebben de verschillende verenigingen de handen inéén geslagen en een collectieve campagne gelanceerd: de wetgeving móest veranderen. We hebben daartoe de media gemobiliseerd en advertenties in kranten geplaatst. De mannen en politici hebben ons toen uitgelachen." Maar de Turkse vrouwenbeweging heeft niet opgegeven. Er werd een handtekeningenactie gehouden waarbij 110 000 handtekeningen waren verzameld. Die zijn vervolgens in vuilniszakken en met vijf vrachtwagens bij het parlement aangeboden. Het parlement leek overstag te zijn gegaan: er werd verandering in de wetgeving toegezegd. "Maar toen duurde het nog 22 jaar voordat dat daadwerkelijk zou gebeuren. Ieder jaar voerden we campagnes: we spraken met politici, lobbyden en zetten netwerken op. Het resultaat dateert van 1 januari 2002", zegt Eksioglu. Haar toon verraadt trots op de goede afloop, maar ook weemoed.

De reacties vanuit het publiek getuigden van bewondering en ontzag voor het doorzettingsvermogen van de vrouwenbeweging. Een deelnemster vroeg zich af of de vrouwenbeweging nog iets had

gehad aan de Europese Unie. "Europa heeft altijd gehamerd op gelijkheid tussen man en vrouw. Dat eiste ze ook van Turkije met het oog op toetreding tot de Europese Unie. Dat miste zijn uitwerking beslist niet op alle Turkse geledingen in de maatschappij." De volgende vraag: "Wist de vrouwenbeweging zich gesteund door politieke partijen?" "Nee, geen enkele partij heeft ons geholpen", luidde het eenduidige antwoord. "Integendeel, politieke partijen hebben ons vooral tegengewerkt. Alleen Özal, leider van de Moederland Partij, had steun toegezegd. Die partij bestaat nu niet meer." Een ander is benieuwd of de vrouwen die aangesloten waren bij een politieke partij het ook lieten afweten. "Met pijn in mijn hart moet ik zeggen dat vrouwen die betrokken waren bij politieke partijen ons niet konden helpen om redenen als partijdiscipline en interne afspraken. De vrouwen verbonden aan universiteiten en werkzaam in het bedrijfsleven hebben daarentegen wel enorm geholpen."

Stap 2

Bij het behandelen van deze stap werd duidelijk hoe belangrijk een breed netwerk is. "Het is niet alleen voldoende om naar de overheid te gaan en een verzoek in te dienen voor verandering van de regelgeving. Het was ook belangrijk om zelf te werken aan die regelgeving", zegt Sema Baran. Daarvoor hadden de vrouwenverenigingen de vrouwelijke advocaten en juristen opgetrommeld die bij hen aangesloten waren. Van de geformuleerde voorstellen waren sommige minder omstreden dan andere. "De verhoging van de huwelijksleeftijd naar 18 werd bijvoorbeeld breed gedragen. Maar onze voorstellen voor veranderingen in de regelgeving rondom maagdelijkheid en overspel, stuitte op weerstand en verzet", licht Sema Baran toe. Uiteindelijk zijn alle voorstellen in overweging genomen. "Dat was niet alleen te danken aan de solidariteit en goede samenwerking tussen de vrouwenverenigingen onderling maar ook het gevolg van samenwerkingsverbanden met Europese vrouwenlobby's."

Stap 3

Lisette Dekker: "De overheid heeft jullie voorstellen in overweging genomen en verwerkt in een wetsvoorstel. Het is dan zaak ervoor te zorgen dat het wetsvoorstel aangenomen wordt en zo min mogelijk wordt aangepast. Dat vraagt om lobby bij parlementsleden. Maar dat zijn in Turkije vooral mannen. Hoe hebben jullie dat aangepakt?"

Seyhan Eksioğlu legt uit dat de mannen indertijd erg tegen het nieuwe wetsvoorstel waren en iedere samenwerking vertikten. Daarop bedachten de vrouwenactivisten een slimme streek: ze belden de echtgenotes van de parlementariërs op met het dringende verzoek om steun. Sommigen gooiden gelijk de hoorn op de haak, anderen reageerden erg welwillend. Zo zijn er heel veel ontmoetingen tussen politici en vertegenwoordigsters van de vrouwenverenigingen tot stand gekomen. De voorstellen stonden centraal. Maar dat bleek niet voldoende. De behandeling in het parlement deed afbreuk aan de voorstellen van de vrouwenverenigingen. "Maar voordat het te laat was en al onze voorstellen afgeketst zouden worden, hebben we maatregelen genomen", vertelt Eksioğlu. "We zijn gedurende de behandeling van de voorstellen in groepjes dagelijks naar het parlement getogen. We vroegen de aandacht van politici, van de media en van hoog Europees bezoek. We zetten onze campagne kracht bij met kaarsjes en ballonnen. We wilden koste wat het kost dat de voorstellen integraal de parlementaire behandeling zouden doorkomen. En dat is uiteindelijk gelukt!"

Er volgde applaus en veel vragen. Een selectie: "Dit klinkt allemaal zeer strijdlustig", vond een deelneemster. "Het heeft 20 jaar geduurd. Maar hebben jullie ook een andere prijs moeten betalen? Gevangenisstraf bijvoorbeeld." Seyhan Eksioğlu is niet in de cel gegooid, maar kreeg op het advocatenkantoor waar ze werkte wel te maken met tegenwerking. "Mijn mannelijke collega's gaven mij geen opdrachten meer." Wat zou u met uw ervaring als advocaat de vrouwenorganisaties in Nederland willen aanraden? "Bundel de krachten, dan kun je samen de hele wereld aan."

Stap 4

De wetten zijn veranderd. Maar hoe breng je dat onder de aandacht van de achterban? Sema Baran: "We schakelden de media in die op hun beurt aandacht besteedden aan de positie van de vrouw." Onlangs heeft Eksioğlu een boekje uitgebracht waarin de veranderingen in simpele bewoordingen worden uitgelegd. Ook staat er informatie in over de vrouwenorganisaties in Turkije. Voor de rest proberen we via ons brede netwerk informatie te verspreiden."

Maar hoe hebben jullie de vaak ongeschoolde vrouwen op het platteland weten te bereiken, vroeg iemand zich af. "We hebben contact gelegd met mensen uit de regio, meestal familieleden of

dorpsgenoten. Vervolgens belegden we informatiebijeenkomsten bij mensen thuis waarop de vrouwen uit de omgeving afkwamen.”

Stap 5

De wetwijzigingen zijn zo langzamerhand bekend geworden. Maar worden ze ook nageleefd? “De veranderingen waren doorgevoerd. De vrouwen waren dolblij. Maar de officieren van justitie zaten met de nieuwe veranderingen in hun maag. Ze wilden de nieuwe wetgeving niet toepassen of deden dat met tegenzin. Daarop hebben wij, de vrouwelijke advocaten, bij veel zittingen gewezen op de veranderde wetgeving. We hebben ook faxen gestuurd naar rechtbanken en gerechtshoven. Daarnaast hebben we de media benaderd en erop gewezen dat er beslissingen worden genomen in strijd met de wet. De druk om conform de nieuwe wetgeving recht te spreken nam kortom toe. En rechters die verkeerde uitspraken deden, werden teruggefloten door gerechtshoven. Voor de rest stonden de verengingen van vrouwen en advocaten altijd klaar om vrouwen te helpen bij procedures, vooral zwakke vrouwen kregen veel hulp.”

Maar op het platteland laat de naleving van de nieuwe wetgeving nog altijd te wensen over. “Een rechter in Anatolië kan moeilijk verteren dat een man op straat wordt gezet omdat hij zijn vrouw heeft geslagen. Terwijl het huis op zijn naam staat. We zijn er dus nog niet met de wetwijzigingen: er moet ook een mentaliteitsverandering plaatsvinden.”

Men luisterde geboeid naar de strijd van Turkse vrouwenrechtenactivisten.

Conclusie en aanbeveling

De deelnemers van deze workshop luisterden ademloos naar de toelichting op de stappen die de vrouwenbeweging heeft moeten nemen om de wetwijzigingen voor elkaar te krijgen. Men was behoorlijk onder de indruk. Veel deelnemers toonden zich nieuwsgierig en stelden dan ook aansluitend aan iedere stap volop vragen. De workshop bood daar gelukkig ruimte voor, maar niet voldoende voor tientallen deelnemers. Duidelijk is dat de emancipatieprocessen in Turkije veel verder zijn dan velen in Nederland zich realiseren. Het verdient dan ook aanbeveling om in de toekomst meer stil te staan bij ontwikkelingen van emancipatie in landen van herkomst. Daar zou immers een sterke voorbeeldfunctie vanuit kunnen gaan voor de vrouwen te lande van Marokkaanse en Turkse origine. Want om die vrouwen daadwerkelijk te laten emanciperen, is een krachtige emancipatiebeweging nodig. Eentje die tot de verbeelding spreekt, die de juiste toon weet aan te slaan en rekening houdt met achtergronden. Maar het is ook belangrijk, zo bleek uit de workshop, om krachten te bundelen, brede coalities aan te gaan, de mogelijkheden van de media optimaal te benutten, de achterban te blijven informeren en zonedig zowel serieuze als ludieke acties te voeren. “Er is groot respect voor de Turkse vrouwenbeweging die twintig jaar strijd heeft gevoerd en we kunnen daar in Nederland nog heel veel van leren”, luidde de conclusie van de workshopvoorzitter.

III. Huiselijk geweld

In deze workshop werd onder leiding van Tonny Mulder, coördinator bij Idea, een brede discussie gevoerd over huiselijk geweld. Allerlei samenhangende onderwerpen zoals bewustwording, goede voorlichting en preventie kwamen aan de orde, dankzij de actieve en enthousiaste bijdrage van de workshop deelnemers.

De workshop werd opgesplitst in twee gedeelten:

1. Wat hulpverleners hebben gemerkt van de wetswijzigingen bij hun cliënten
2. Wat kan er nog meer gedaan worden om huiselijk geweld in te perken, te voorkomen en de discussie daarover te stimuleren

Tonny Mulder lichtte de insteek van de workshop als volgt toe: "Er kunnen wel 100.000 mooie wetten, regels en maatregelen zijn om huiselijk geweld tegen te gaan of gerechtelijk aan te pakken. Maar in de praktijk komt het er toch op neer of je – als slachtoffer – die rechten kent en er een beroep op kunt doen."

Onder leiding van de workshop voorzitter ontstond een brede discussie over huiselijk geweld.

Bij de vraag of de hulpverleners in hun praktijk iets van de wetswijzigingen merken, blijkt dat de nieuwe wetten in de landen van herkomst nauwelijks van invloed zijn op het gedrag van vrouwen. Dat geldt ook voor de vrouwen die te kampen hebben met huiselijk geweld, in een opvangcentrum zitten of in een echtscheiding liggen. Er is bij Marokkaanse en Turkse vrouwen überhaupt weinig bekend over de veranderingen in de wetgeving. En al zou dat wel het geval zijn, zo komt in het begin van de workshop vast te staan, veel vrouwen die te maken hebben met huiselijk geweld nemen geen maatregelen, laat staan dat ze een echtscheidingsprocedure in gang zetten.

"Vrouwen hangen niet graag de vuile was buiten. Maar toch moeten we ze leren om eerder te praten", vindt een hulpverlener. Een collega vult aan: "Mishandeling is vaak taboe. Vrouwen worden daadwerkelijk mishandeld door hun mannen, maar ze durven er niet voor uit te komen. Daar moeten wij als maatschappij iets aan doen. Vrouwen moeten hun gevoelens kunnen uiten en zich niet laten slaan. Daarover moet meer discussie komen, zowel bij de hulpverlening als in Turkse en Marokkaanse kringen." Maar die discussie kun je niet met regels en wetten afdwingen, meent een andere deelnemer.

Bewustwording

Dat huiselijk geweld niet alleen met regels valt op te lossen, werd in de workshop breed gedragen. Bovendien bieden de wetswijzigingen die in deze themaweek centraal staan geen bescherming aan de gescheiden vrouw, merkt een medewerker van het Bureau Inburgering in Utrecht op. Wat schiet je ermee op als je gemakkelijk kunt scheiden, maar daarna met veel moeite een leven kunt opbouwen: "In de praktijk komt het er maar al te vaak op neer dat een gescheiden vrouw als een tweederangs burger door het leven gaat. Er is in Turkije wat dat betreft niet veel veranderd; er zijn geen sociale

voorzieningen." Hoewel er in Nederland meer kansen zijn op economische onafhankelijkheid, is de drempel voor de ernstig mishandelde vrouwen om te scheiden of hulp te zoeken niet beduidend lager. "Gescheiden vrouwen worden gestigmatiseerd. Ze worden niet gezien als slachtoffer en krijgen van familie vaak te horen dat ze de klappen uitgelokt hebben en zelf de scheiding over zich hebben afgeroepen. Daarom worden gescheiden vrouwen binnen de gemeenschap altijd met de nek aangekeken en overwegen slachtoffers niet zo snel maatregelen te nemen om hun situatie te verbeteren. Al leven ze in Nederland." En toch kunnen vooral die vrouwen die in een situatie van huiselijk geweld verkeren, de eerste stap zetten richting een oplossing, vonden veel workshop deelnemers.

Aanbeland bij het tweede gedeelte van de workshop over de oplossingen om huiselijk geweld in te perken, te voorkomen of de discussie daarover aan te zwengelen, kwam breed naar voren dat de hulpverlening wel een belangrijke rol kan spelen. Maar dat de vrouwen zelf het initiatief moeten nemen. Een gezinstherapeut: "Er moet onder vrouwen een bewustwordingsproces op gang worden gebracht. Vrouwen moeten om te beginnen zelf niet accepteren dat ze geslagen worden. Het is een illusie om te denken dat wetten en regels huiselijk geweld volkomen kunnen uitbannen. Bovendien is de nieuwe wetgeving in Marokko pas ongeveer een jaar geleden ingevoerd. Of dat zal leiden tot meer scheidingen wegens huiselijk geweld en uiteindelijk tot minder huiselijk geweld, is eigenlijk pas over tien jaar met redelijkheid te zeggen. Ondertussen moeten vrouwen zich blijven verzetten tegen hun gewelddadige mannen."

Een deelnemster maakt een punt.

Hulpverlening

Het werd duidelijk dat de hulpverlening niet altijd toegankelijk is voor de vrouwen die wél hulp zoeken. Er volgden meerdere casussen van vrouwen die bedreigd worden door hun man met terugkeer naar het land van herkomst omdat ze zich hebben beklaagd over mishandeling. Dit maakt dat vrouwen die al niet zo snel met hun verhaal naar buiten komen, nog meer ontmoedigd worden om hulp te zoeken. Hoe de nieuwe maatregel van minister Rita Verdonk uitpakt om mishandelde vrouwen die korter dan drie jaar bij hun partner zijn maar vanwege mishandeling hem verlaten, een zelfstandige verblijfsvergunning toe te kennen, is nog niet bekend. "Veel *social workers* zijn ook niet goed geïnformeerd over bijvoorbeeld de Koppelingswet. Daardoor worden vrouwen verkeerd geadviseerd en blijven ze zodoende jarenlang in een ernstige geweldsituatie hangen. Met gedegen kennis van de Koppelingswet, is dat niet nodig."

Ook kwam unaniem naar voren dat de hulpverleners steeds meer en beter getraind moeten worden zodat ze goed kunnen inspelen op de huidige praktijk. Vrouwen blijken heel veel vragen te hebben over hun rechten. Behalve vragen over hun rechten in de landen van herkomst, hebben vrouwen veel vragen over hun rechten in Nederland. Het betreft voornamelijk vragen over de mogelijkheden van de hulpverlening, het verblijfsrecht en sociale voorzieningen. Niet alle hulpverleners blijken toegerust te zijn om die vragen te kunnen beantwoorden. Een decaan van het ROC meldt graag in te willen spelen op de behoefte aan informatie over hulpverlening, rechten en plichten bij nieuwkomers, veelal

vrouwen. “We overwegen om die informatie op te nemen in het vak Maatschappij Oriëntatie van de inburgeringcursussen.”

Informatie is ook een belangrijk preventief middel in de strijd tegen huiselijk geweld, zo volgde uit de workshop. Een professional: “Het is belangrijk om huiselijk geweld aan de orde te stellen, niet alleen op de ROC’s, maar ook in het voortgezet onderwijs, bij het vak Maatschappijleer.” Men vond dat niet voldoende benadrukt kan worden dat huiselijk geweld niet vanzelfsprekend en onacceptabel is. Voor allochtone zelforganisaties ligt hier de schone taak om de discussie hierover te entameren, vindt de workshop voorzitter. “Het is heel belangrijk dat de mannen betrokken worden bij deze discussie.” Uit preventief oogpunt, hebben moeders ook een verantwoordelijkheid, vindt een deelnemster. “Zij moeten hun zonen zo opvoeden dat ze respect hebben voor vrouwen en hen bijbrengen dat het niet hoort om vrouwen te slaan. Het is *not done* om moeders, zussen, echtgenotes of welke vrouw dan ook een klap uit te delen.”

Conclusie en aanbeveling

Vrouwen moeten ertoe bewogen worden om zelf maatregelen te nemen. Dat hangt samen met bewustwording. Vanuit de hulpverlening kan dat gestimuleerd worden middels voorlichting. Ook moet de drempel voor vrouwen om hulp te zoeken verlaagd worden. Verder moet de hulpverlening dusdanig toegerust worden dat ze ook de vrouwen die te kampen hebben met huiselijk geweld kunnen helpen en hun vragen kunnen beantwoorden. Gedurende de gehele discussie in de workshop kwam het belang van voorlichting terug. Tot slot is het belangrijk dat er een brede maatschappelijke discussie komt over huiselijk geweld. Daarbij moeten achtergronden en de normen die huiselijk geweld min of meer in de hand werken ter discussie komen te staan.

Forumdiscussie

In de workshops was er ruimte voor discussie. Maar voor wie dat niet voldoende was, bood het plenaire eindprogramma onder leiding van Paul Rosenmöller nog volop ruimte. De PaVEM-voorzitter betrok daarbij de gasten en de mensen in de zaal: velen deden naar hartenlust hun zegje. Dat maakte het plenaire eindprogramma een spetterende, brede discussie met uiteenlopende gezichtspunten. Rosenmöller wist sprekers bovendien met respect en gevoel voor humor te prikkelen en de discussie in goede banen te leiden. Zo passeerden meerdere onderwerpen die samenhangen met de emancipatie van de Marokkaanse en Turkse vrouw de revue.

Wetswijzigingen

Aan het begin van de forumdiscussie gaven de workshopvoorzitters korte samenvattingen van wat er aan de orde was geweest in hun workshop. De gasten gaven vervolgens kort commentaar. Fatima Aboumoslim sprak uit dat in Marokko geldt 'de wet is de wet' en dat de naleving van de nieuwe wetgeving niet ter discussie staat. Bovendien zijn de vrouwvriendelijke veranderingen geheel in lijn met islamitische normen: "Als men de islam volgt dan behoort de vrouw nooit te vrezen voor haar rechten omdat de islam de vrouw ruime rechten heeft toegekend." Eksioglu: "Vastigheid en stabiliteit zijn nodig omdat dat de gronden zijn van maatschappelijke ontwikkeling. De veranderingen in het Burgerlijk Wetboek maken daar deel van uit. Het was niet gemakkelijk om de veranderingen voor elkaar te krijgen. Maar nu is het zaak dat de nieuwe wetten ook worden nageleefd. Daar strijden we nog steeds voor." Of de wetswijzigingen ook een mentaliteitsverandering tot gevolg hebben, is niet zeker. "Vaststaat dat er discussie is ontstaan in de media, in huiskamers en in de moskeeën over de positie van de vrouw."

Eerwraak

Rosenmöller snijdt in dit verband het onderwerp eerwraak aan, aangezien dat een actueel onderwerp van discussie is in Nederland. "Heeft de verhoging van de strafmaat op eerwraak ook geleid tot minder eerwraak?" Volgens Eksioglu zal dat zeker het geval zijn, aangezien eerdere verhoging van de strafmaat op bloedwraak minder bloedwraak tot gevolg heeft gehad. Rosenmöller vervolgt: "Vooraanstaande mensen in het publieke debat in Nederland leggen een hele sterke koppeling tussen de strijd voor emancipatie en de strijd tegen eerwraak, geweld, moord én de islam." Maar dat is niet terecht, zo volgt uit de reactie van de Turkse vrouwenrechtenactiviste. "Volgens mij is er geen verband tussen moord uit eerwraak en de islam. Toen de islam in onze streken werd aangenomen kregen vrouwen juist meer rechten en werden die ook meer gegarandeerd. Eerwraak is ingegeven door het idee dat mannen denken dat ze vanuit de eigen cultuur het recht hebben om over de vrouwen te beschikken."

Het Marokkaanse delegatielid Aboumoslim geeft aan dat eerwraak in het eveneens islamitische Marokko niet voorkomt. "Dit soort misdaden komt vooral voor in andere Arabische landen zoals in Palestina en Jordanië. Noch vanuit onze cultuur, noch vanuit ons geloof kennen wij dit verschijnsel." Er zijn dan ook geen speciale wetten of straffen: "Mocht eerwraak plaatsvinden, dan wordt het net zoals moord of doodslag bestraft, zonder eventuele verlaging of verhoging van de straf. "

De delegatieleden nemen deel aan het plenaire eindprogramma.

Televisie

Een ander onderwerp volgt: huiselijk geweld. Uit de workshop is naar voren gekomen dat de voorlichting aan vrouwen beter kan. "Maar hoe bereik je nou de vrouwen die rechten hebben maar dat niet weten. Hoe krijg je die vrouwen nou geïnformeerd?", vraagt de discussieleider aan de mensen in de zaal. "Gebleken is dat de media in Marokko en Turkije een belangrijke rol hebben gespeeld bij de discussie over de emancipatie van de vrouw. Hier zie ik dat niet zo snel gebeuren. De Marokkaanse en Turkse vrouwen betalen wel kijkgeld: ze zouden dus ook naar de tv moeten kijken. Maar doen dat niet!", roept een medewerker van RTV Utrecht. "Ze kijken naar de zenders van de schotel", klinkt het in de zaal. Dat komt omdat programma's niet gericht zijn op die vrouwen, verklaart een ander. Maar huiselijk geweld kun je niet alleen oplossen met informatievoorziening via de media: "Je kunt niet alleen van de televisie horen dat je rechten hebt en dan meteen stappen gaan ondernemen. Empowerment is minstens net zo belangrijk", vindt een Turkse. Ze vervolgt: "In Turkije zijn er heel veel voorbeelden van ontzettend goede projecten die gericht zijn op voorlichting over en omgang met huiselijk geweld. Daar moeten we van leren en niet voortdurend opnieuw het wiel willen uitvinden." Lokale overheden zouden de vrouwenorganisaties middelen moeten verschaffen om die projecten ook in Nederland op te zetten: "De vrouwenorganisatie Kamer in Zuidoost Turkije is momenteel bezig met een empowerment project. Vrouwen komen bij elkaar om hun rechten en mogelijkheden te bespreken. En om elkaar in groepsverband te ondersteunen en te empoweren zodat ze stappen durven te nemen. Een dergelijk project past prima in Nederland."

Hulpverlening

Het is maar goed dat men suggesties doet: de hulpverlening voldoet namelijk lang niet altijd. Zo volgde halverwege de levendige discussie: "We kunnen vrouwen die in de problemen zitten prikkelen en pushen om uit huis te gaan en voor zichzelf op te komen. Maar de vraag is of die vrouwen allemaal hulp kunnen krijgen. Als ze eenmaal uit huis zijn, waar moeten ze dan met hun kinderen heen? Alle opvanghuizen zitten vol. Sommige vrouwen gaan daarom naar het Leger des Heils. Is dat normaal?", roept een Marokkaanse vrouw verontwaardigd. "En de man blijft lekker thuis! Dat moet afgelopen zijn. Dit is een oproep aan de regering, en aan de politiek." De spreekster heeft zelf, twintig jaar geleden, in dezelfde situatie gezeten en is nog steeds verbolgen over de gang van zaken in die tijd. Rosenmöller liet de vrouw uitgebreid aan het woord en prees haar moed om haar persoonlijke verhaal met het publiek te delen. "U bent een voorbeeld van ongelooflijk veel veerkracht." De enigszins geëmotioneerde vrouw kon haar boodschap maar niet genoeg benadrukken: "Alsjeblieft, als jullie willen helpen doe dat dan ook echt. Maar niet alleen praten. Dat hebben we genoeg gedaan en daar schieten de vrouwen niets mee op. Als de vrouwen nergens naar toe kunnen, moeten ze de klappen incasseren en thuisblijven. Zeg dan niet tegen de vrouwen dat er hulp is."

Er volgt bijval. "Vanuit de politie kan ik mijn voorgangster alleen maar gelijk geven. Instanties van welzijn, justitie, politie en de rechterlijke macht schieten op dit moment tekort. Weggelopen vrouwen worden in de steek gelaten door hulpverlenende instanties", meent de Amsterdamse hulpofficier. Dit sorteert een averechts effect: "Vrouwen waarschuwen elkaar om vooral niet weg te lopen, om drie keer na te denken voordat ze met hun verhaal naar buiten treden of naar de politie stappen." Ze

vervolgt: "Ik weet als leidinggevende dat mijn collega's de vrouwen afschrikken en waarschuwen. Zo van: 'joh, weet je wel wat je vader of je man gaat doen en kan doen? Het Blijf-van-mijn-Lijfhuis regelt niets voor je. Je komt van de regen in de drup.'" De spreker stelt voor om instanties hierop te wijzen zodat het vertrouwen in de hulpverlening hersteld kan worden.

Mentaliteitsverandering

Er zijn misstanden en het is goed om die uit te spreken. "Maar als ik het zo hoor, moeten straks alle Marokkaanse en Turkse vrouwen weglopen", merkt Malica al Fahmi van BMO op. "Je moet als vrouw thuiskomen en het verhaal ook kunnen verkopen. En als die persoon waarmee je getrouwd bent dat niet aankan of dat niet gewend is, heb je een probleem. Dan kunnen we wel met z'n allen gaan weglopen. Maar is dat de oplossing?" Niet bepaald, vindt Al Fahmi. Zij ziet een oplossing in de emancipatie van de man. "Er moet ook geld beschikbaar worden gemaakt voor de ontwikkeling van mannen. Er zijn een hoop mannen die best willen. Maar als er alleen activiteiten voor vrouwen worden georganiseerd, de vrouwen alsmaar als slachtoffers worden afgebeeld en de mannen als daders, kom je niet verder." Volgens de spreker hebben mannen waardigheid nodig.

Malica al Fahmi wil graag de rol van mannen relativeren.

Rosenmöller vat samen: "Uiteindelijk moet emancipatie natuurlijk niet leiden tot een soort omvangrijk pleidooi voor scheidingen, die overigens dan wel weer via wetgeving makkelijker te realiseren zijn. Dat is eigenlijk een beetje het dilemma van wat we bespreken: de rechten van vrouwen nemen toe maar tegelijkertijd wil je niet dat ze er massaal gebruik van maken. Uiteindelijk gaat het om het wegnemen van de oorzaak. Dan hebben we het over de mentaliteitsverandering." Hij vraagt zich af of er goede initiatieven zijn die bijdragen tot mentaliteitsverandering zodat de wens tot emancipatie door beide seksen gedragen wordt.

In Amsterdam organiseert het BMO allerlei sociaal activeringsprojecten voor Marokkaanse mannen. Het onderwerp emancipatie komt veelvuldig aan de orde. Daarbij blijkt dat mannen vaak geen tijdsbesteding hebben. "Ze weten niet wat ze met hun tijd aan moeten, dus gaan ze bij elkaar in de Hema zitten of in allerlei andere gelegenheden elkaar een beetje zitten opstoken: 'Ik heb je vrouw richting het Sportcentrum zien lopen. De mijne mag niet hoor.' En zolang je daar gevoelig voor bent en je in je eigen culturele omgeving leeft, dan heb je het gevoel dat je je waardigheid als man hoog moet houden", weet Malica al Fahmi. "De oplossing is de mannen waardigheid terug te geven door ze een bijdrage te laten leveren aan de samenleving. Dat kunnen ze ook; ze kunnen een vak leren, ze kunnen vrijwilligerswerk doen, ze willen ook best opvoedingsondersteuning krijgen. Mannen weten vaak niet hoe ze zich moeten gedragen binnen hun gezin. Dat hebben ze nooit geleerd en nooit meegekregen."

Verantwoordelijkheid

Niet iedereen deelt de opvatting dat mentaliteitsverandering samenhangt met de maatschappelijke positie en emancipatie van de man. "Ik geloof dat we twee dingen door elkaar halen, want de hoofdpersoon in dit verhaal is de vrouw. Het is de man die onderdrukt, het is de man die denkt dat hij het recht heeft om die vrouw in elkaar te slaan. Dit allemaal onder het mom van het geloof. Moskeeën hebben de taak om mannen erop te wijzen dat Allah niet toestaat dat je je vrouw in elkaar slaat. Allah

heeft ook niet gezegd dat een vrouw niet mag werken. De islam moedigt vrouwen juist aan om zich te ontwikkelen: de vrouw mag kennis opdoen. Laat de man niet verworden tot slachtoffer. In Nederland hebben we kansen. Onze ouders zijn niet voor niets naar Nederland gekomen. Mannen moeten hun verantwoordelijkheid gewoon nemen.”

Malica al Fahmi wil de spreekster graag van repliek dienen: “Met waardigheid bedoel ik niet zozeer de waardigheid tussen man en vrouw, maar waardigheid in de samenleving. Heel veel mannen kunnen die waardigheid niet ontwikkelen omdat ze geen werk hebben, in een slechte financiële positie verkeren en in een slechte, homogene, sociale omgeving wonen. Dit heeft wel degelijk invloed op het gedrag van mannen: als je verzuurd bent, ben je ook zuur naar anderen toe.”

Voor mentaliteitsverandering is het eigenlijk te laat, vindt een Turkse vrouw. “Als een man de veertig heeft bereikt, moet je je afvragen of mentaliteitsverandering reëel is. Een jonge tak kun je buigen, een oude tak niet meer. Moeders hebben daarom een heel belangrijke rol bij de opvoeding van hun kinderen te vervullen. Jongens worden in veel Turkse gezinnen opgevoed met het idee dat ze belangrijker zijn dan meisjes. Ze zouden meer rechten hebben of de stamopvolger zijn van de familie. Als die jongens zo opgevoed zijn en onderhand veertig zijn komt het emancipatieverhaal vrij laat. Moeders, neem je verantwoordelijkheid; de emancipatie begint thuis!”

Dialogoog

Een ondernemster uit Rotterdam vindt ook dat er meer aandacht moet komen voor de positie van de man. “Als het bijvoorbeeld om integratie gaat, richten we ons alleen maar op vrouwen. Maar mannen willen ook graag de taal leren en de dialoog aangaan. Een voorwaarde is dan wel dat ze zich niet alleen in de Turkse omgeving ophouden. Wat Maxima onlangs zei: ze kiest voor Nederland. Dat is ook zo. Ik ben er tegen om met het ene been in Turkije en met het andere been in Nederland te staan. Nee, je woont hier en kiest dus voor dit land. Laten we zorgen dat we het hier goed hebben. Ik houd van Nederland. Hoewel het maatschappelijke en politieke klimaat in Nederland is veranderd. Het is in alle opzichten winter.”

De conferentie bood ook na afloop veel stof tot discussie over de emancipatie van de Marokkaanse en Turkse vrouw.

Langzaam maar zeker liep de discussie in de Beatrixzaal van de Jaarbeurs ten einde. Maar de discussie over de (rechts)positie en emancipatie van de moslimvrouw en de rol van de man daarbij was hiermee zeker niet beslecht. Onder het genot van delicate mediterrane hapjes zetten de deelnemers de discussie voort in de foyer. Nu hopen dat de discussie breder wordt getrokken en ook in huiskamers, moskeeën en binnen de Marokkaanse en Turkse gemeenschap verder gaat. Professionals en zelforganisaties kunnen dat stimuleren. Forceren en van bovenaf opleggen, zoals in het huidige politieke klimaat steeds vaker wordt geopperd, werpt de emancipatie van de allochtone vrouw en man alleen maar achteruit. Maar bewustwording, gestimuleerd door dit soort initiatieven, kan ontwikkelingen voorwaarts langzaam maar zeker op gang helpen en tot duurzame resultaten leiden.

Dagvoorzitter Funda Mújde gaf een treffende samenvatting:

“Islam is a way of life. Bij onderwerpen als eerwraak zou ik daar bijna seculier mee om willen gaan. Ik weet dat wat ik vraag aan moslims bijna niet kan. Maar toch doe ik die oproep. We moeten inderdaad kiezen voor Nederland en onze verantwoordelijkheid nemen, maar soms kan ik die woorden in Nederland niet meer horen. Ik ben de delegatie erg dankbaar voor haar komst. Ik heb geleerd dat men in Turkije en Marokko in sommige opzichten veel verder is dan wij hier. Uitwisseling is daarom zeer gewenst. We moeten ophouden met het wiel opnieuw uit te vinden en ons voordeel doen met elkaars ervaringen. We moeten ook gebruik maken van ervaringsdeskundigen, zoals de moedige mevrouw die haar verhaal met ons deelde. Wat de media betreft: uiteraard heeft de media enorme invloed en uiteraard zou de afspiegeling van de samenleving beter moeten. We moeten namelijk met elkaar in gesprek gaan en ik zou willen afsluiten: zonder voorlichting, zonder scholing, zonder een totale aanpak en zonder dialoog komen we hier echt niet uit. Dat geldt niet alleen voor huiselijk geweld en eerwraak. Maar ook voor discriminatie, racisme en allerlei uitsluitingmechanismen. We moeten met elkaar in dialoog blijven: de mannen en allochtonen komen heus wel af op bijeenkomsten en activiteiten. Maar geef ze het idee dat ze echt welkom zijn. Dan komen ze in groten getale, net zoals vandaag!

Toi toi!

Slotbeschouwing

Tijdens de themaweek 'Vrouwenrechten in beweging' zijn de rechten van Turkse en Marokkaanse vrouwen in Nederland concreet aan bod gekomen en werden de veranderingen in de nieuwe wetgeving in kaart gebracht. Daarbij zijn ontzettend veel vragen beantwoord en is er inzicht ontstaan in de emancipatieprocessen in Marokko en Turkije. Wellicht zal dit de ontwikkeling van een islamitische vrouwenbeweging in Nederland stimuleren. Voor de hulpverleners en juristen bood deze themaweek de mogelijkheid om relevante kennis op te doen met het oog op beleidsontwikkeling, rechtsbijstand en hulpverlening. Voor de vrouwen zelf waren de voorlichtingsactiviteiten prikkelend en van belang met het oog op verzelfstandiging, emancipatie, participatie en integratie.

In deze themaweek zijn maar liefst honderden vrouwen bewust geworden van hun rechten en op de hoogte gebracht van de veranderde wetgeving. Maar daarmee is de kous niet af. Er blijkt een enorme vraag te zijn naar praktische informatie over de wetgeving in de landen van herkomst. De themaweek vond inmiddels enige tijd geleden plaats. Ondertussen krijgt de Utrechtse MIX telefoontjes binnen van vrouwen met prangende vragen. Er is grote vraag naar praktische informatie over het Marokkaanse en Turkse familierecht. Dat is tenslotte in gevallen van huwelijk en echtscheiding zeer bepalend voor de rechtspositie van vrouwen van Marokkaanse en Turkse origine.

De Utrechtse MIX hoopt en verwacht dan ook dat deze themaweek de aanzet is voor andere maatschappelijke spelers om op deze vraag in te spelen. Er is vooral vraag naar voorlichtingsmateriaal en naar deskundige aanspreekpunten - ook in eigen taal - zoals een infolijn of een inloopsprekkuur. De Utrechtse MIX kan desgewenst een ondersteunende rol vervullen bij het opzetten van informatie campagnes.

Zoals wethouder Spekman van Integratie tijdens de themaweek zei: "Het mag niet alleen bij deze themaweek blijven. We moeten ervoor blijven strijden dat vrouwen hun rechten kennen en krijgen. Dat is een opgave voor ons allemaal."